УДК: 330.341
JEL: E60, O10
ORCID ID: 0000-0001-5104-1070
ORCID ID: 0009-0005-9452-3789
DOI https://doi.org/10.17721/tppe.2025.50.10

Осецький В.Л., д.е.н., проф.
КНУ імені Тараса Шевченка
osetski@knu.ua
Грожин С.А., економіст
КНУ імені Тараса Шевченка
serhii.hrozhyn@knu.ua

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Стаття присвячена концепції інклюзивного підприємництва, як інноваційного інструменту розв'язання соціально-економічних проблем шляхом залучення до підприємницької діяльності всіх верств населення, незважаючи на їх вік, стать, рівень освіти, соціальний статус, доступ до капіталу, тощо. Розглянуті основні вигоди від формування та розвитку інклюзивного підприємництва, теперішній стан розвитку інклюзивного підприємництва в країнах ОЕСР, де регулярні аналітичні матеріали розглядають наявні в суспільстві бар'єри на шляху до підприємництва для різних груп населення через призму "втраченого" підприємницького потенціалу (missing entrepreneurs). Наголошено на необхідності подібного моніторингу в Україні, дослідження поточного стану доступу до підприємницької діяльності для маргіналізованих груп, формування програм підтримки інклюзивного підприємництва на державному та місцевому рівнях, створення об'єктивних методів контролю їх ефективності, залучення до співпраці неурядових та комерційних організацій. Окреслено основні напрямки розвитку інклюзивного підприємництва, комплекс дій в економічній, освітній, інституційній та інших сферах, що призведуть до зменшення бар'єрів входження у підприємницьку діяльність, збільшення доступу до капіталу для всіх груп населення, зменшення економічної нерівності і більш ефективного використання людського потенціалу. В умовах сучасних викликів (пандемія та її наслідки, повномасштабна війна в Україні, торговельна війна, яку розпочинає чинна адміністрація США) наголошено на важливості підприємництва, як одного з найбільш дієвих елементів ринкової економіки у забезпеченні макроекономічної стабільності та розвитку, акцентовано увагу на основних проблемах та викликах з якими зараз стикаються українські підприємства та необхідності пошуку всіх можливих інструментів їх підтримки, одним з яких є розвиток інклюзивного підприємництва.

Ключові слова: *інклюзія, інклюзивне підприємництво, інклюзивний розвиток, сучасні виклики.*

Постановка проблеми. Останні декілька років світ перебуває у стані глобальної невизначеності, якщо не сказати глобальної кризи. Пандемія Sars-CoV-2 (коронавірус) 2020 року, повномасштабна війна в середині Європи 2022 року та останні дії адміністрації США початку 2025 року, яка розпочала торговельну війну з усім світом, несе хаос на глобальні фінансові ринки, руйнує існуючі економічні альянси та ланцюги постачання, збільшує інфляцію, призводить до необхідності перебудови цілих галузей промисловості та серйозних структурних змін в економіці багатьох країн. Все це також поглиблює соціально-економічну нерівність, збільшує рівень бідності, вимушеної міграції населення, що все більшим тягарем лягає на плечі економічно активного населення та збільшує

соціальну напругу в суспільстві. Підтримка рівня життя та соціальних гарантій вимагає все більших видатків державного бюджету, який в умовах сучасних викликів не має необхідних резервів для цього.

Це призводить до пошуку альтернативних механізмів вирішення соціально-економічних проблем, одним з яких є концепція інклюзивного підприємництва, як інноваційного інструменту подолання негативних тенденцій соціально-економічного розвитку, дієвого механізму розв'язання соціальних проблем, які не можуть вирішити держава та ринкова конкуренція.

Аналіз останніх публікацій. Не зважаючи на те, що поняття "інклюзивне підприємництво" далеко не нове і на сьогоднішній день досить популярне, грунтовних праць присвячених даній тематиці не дуже багато. Зарубіжні вчені часто побіжно висвітлюють інклюзивне підприємництво в рамках соціальної економіки та соціального підприємництва. Серед них можна виділити Дж. Г. Діса, Дж. Емерсона, С. Захру, Х. Роухаузера, Н. Бхейва, Д. Нойбаума, Дж. Гейтона та інших. Серед тих вчених, хто зосередив свою увагу саме на понятті інклюзивного підприємництва слід відзначити Г. Шахіна (G. Shaheen), М. Тіхіч (M. Tihic) та Е. Абдул-Кадіра (El-Java Abdul-Qadir), яких вважають авторами даного поняття. Серед вітчизняних авторів слід виділити І.М. Рєпіну, А.Ю. Жуковську, Ю.М. Лопатинського, О.В. Ляха, В.І. Ляшенко та Н.В. Кузьменко.

Також тематика інклюзивного розвитку та інклюзивного підприємництва є предметом уваги багатьох міжнародних організацій, які періодично публікують аналітичні матеріали на дану тему. Серед них Міжнародний Політичний Центр Інклюзивного Розвитку (IPCID), Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (OECD), Європейська Комісія (EC) та інші.

Невирішені частини проблеми. Зараз концепція інклюзивного підприємництва в основному концентрується на зменшенні наявних бар'єрів входження в підприємницьку діяльність для всіх верств населення. Акцент ставиться на збільшення кількості підприємств, що буде з ними далі - питання так би мовити вторинне. Але якраз їх подальше функціонування, їх діяльність впродовж певного періоду часу, може стати об'єктивним критерієм ефективності всієї концепції. Чи варто витрачати кошти на залучення молодих людей чи іммігрантів до підприємницької діяльності, якщо впродовж наступного року більше половини таких підприємств не зможуть вийти на самоокупність та припинять діяльність? Скільки робочої сили залучено подібними підприємствами, скільки податків сплачено? Подальше дослідження та формування подібних критеріїв однозначно позитивно вплине на ефективність розвитку інклюзивного підприємництва.

Метою даної статті є розкриття сутності інклюзивного підприємництва, дослідження економічних та соціальних вигод від його формування, окреслення основних напрямів державної політики щодо його розвитку та ролі інклюзивного підприємництва в умовах сучасних викликів.

Методологія дослідження. При дослідженні існуючих публікацій на тему інклюзивного підприємництва використовувався метод наукового узагальнення; для аналізу ваги інклюзивного підприємництва, соціально-економічних вигод від його формування та розвитку - метод критичного аналізу та порівняння; метод аналізу та синтезу - для окреслення основних напрямів державної політики щодо підтримки та розвитку

інклюзивного підприємства; абстрактно-логічного - для формулювання висновків по результатам дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємництво, як один з ключових елементів ринкової економіки, відіграє важливу роль у забезпеченні макроекономічної стабільності, запровадженні інновацій, сприянні науково-технічному прогресу та загальному розвитку економіки. Завдяки своїй гнучкості та адаптивності, підприємництво є вагомим елементом саморегуляції економіки, який швидко реагує на екзогенні фактори та згладжує циклічні коливання. Підприємництво забезпечує левову частку зайнятості, через конкурентні механізми підвищує загальну якість товарів та послуг, зменшує їх собівартість. Малий та середній бізнес сприяє розвитку регіонів та інфраструктури, зменшує соціальну нерівність та формує середній клас суспільства. Великий бізнес рухає глобальний науково-технічний прогрес, інвестуючи в нові розробки і концепції, створює нові галузі виробництва товарів та послуг (ШІ, комерційне опанування космосу, нові матеріали, способи виробництва, тощо). Підприємництво дійсно є рушійною силою ринкової економіки, основою її стійкості, ключовим елементом інновацій та динаміки. Воно сприяє економічному розвитку, соціальній стабільності та підвищенню добробуту населення.

З точки зору економічної теорії сутність підприємництва майже не змінилась з часів Р. Кантільйона, А. Сміта та Й. Шумпетера. Самостійна, ризикова, інноваційна діяльність, направлена на отримання прибутку, такою вона і залишається у наш час. Основою теорії підприємництва зараз є нові види підприємств, які виникають внаслідок постіндустріального переходу та суспільних трансформацій XXI століття та виклики, що постають перед державою щодо їх регулювання, розвитку та підтримки. Це цифрові підприємства, креативні індустрії, соціальні та інклюзивні підприємства.

Інклюзивне підприємництво це діяльність спрямована на збільшення кількості підприємств шляхом залучення до підприємництва всіх верств населення, незважаючи на їх вік, стать, рівень освіти, доступ до капіталу, соціальний статус, тощо. В основному цю діяльність здійснює держава, але в ній можуть брати участь і недержавні установи, інвестиційні фонди, комерційні банки, благодійні організації.

Концепція інклюзивного підприємництва по своїй суті дещо контроверсійна. Підприємницька діяльність та підприємництво загалом в економічній теорії завжди розглядаються як щось особливе та окреме, тобто ексклюзивне. Деякі економісти відносять підприємницькі здібності до загальних факторів виробництва поруч із працею, капіталом, землею. Ініціативність, схильність до ризику, певний рівень освіти та капіталу, націленість на інновації та прибуток, поєднання цих якостей в одній людині насправді роблять її в певному сенсі “ексклюзивною”. Натомість інклюзивне підприємництво розширює доступ до підприємницької діяльності, прибирає її ексклюзивність через систему фінансових, освітніх, інституційних механізмів. Тут можна провести паралель з опануванням будь-якої професії, концепція інклюзивного підприємництва передбачає навчання, просування та популяризацію підприємницької діяльності в суспільстві, створення рівних умов для започаткування нових підприємств та ведення підприємницької діяльності для всіх громадян, особливо тих соціальних груп, які мало або взагалі не беруть в ній участі. І тут йдеться не тільки про очевидні економічні бар’єри або рівень освіти. Є соціальні групи які традиційно мало займаються підприємницькою діяльністю, наприклад

науковці, митці. В менш розвинених країнах до такої категорії можна віднести і жінок, де традиції часто обмежують їх економічну свободу. Це також молоді люди, які часто мають цікаві нові ідеї для бізнесу, але стикаються з браком необхідних знань для започаткування власної справи та успішного ведення підприємницької діяльності а також часто мають проблеми з доступом до капіталу. Це і іммігранти, люди похилого віку, безробітні, люди з обмеженими можливостями, тощо.

На наш погляд, концепцію інклюзивного підприємництва дуже влучно ілюструє Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (англ. Organisation for Economic Co-operation and Development) - як "втрачені підприємці" (англ. missing entrepreneurs). Можливо більш влучним перекладом буде "потенційні підприємці", тобто як пряма оцінка державної політики підтримки та розвитку підприємництва у вигляді невикористаного підприємницького потенціалу серед недостатньо представлених частин населення, включаючи жінок, молодь, людей похилого віку, безробітних, іммігрантів та людей з обмеженими можливостями. Ця організація раз на 2 роки публікує детальний звіт (останній "The Missing Entrepreneurs 2023"), який пропонує порівняльні дані щодо підприємницької діяльності та бар'єрів, з якими стикається кожна група в країнах ОЕСР та Європейському Союзі. Це вимагає глибокого занурення в ефективність схем молодіжного підприємництва та розробки схем соціального переходу для створення бізнесу шукачами роботи. Звіт також містить характеристики країн для кожної з 27 держав-членів ЄС, які показують останні тенденції у різноманітності підприємництва та поточний стан і еволюцію політики для кожної країни.

Нижче наведений графік з цього звіту, який демонструє відносну кількість "потенційних" підприємств у загальній кількості. Цікаво те, що Японія та Італія (яка традиційно вважається країною малого бізнесу), мають найбільший невикористаний підприємницький потенціал. Це свідчить про те, що розвиток інклюзивного підприємництва має спиратись не на загальну кількість підприємств в країні в цілому, а на існуючі соціально-економічні бар'єри входження в бізнес діяльність для всіх груп населення.

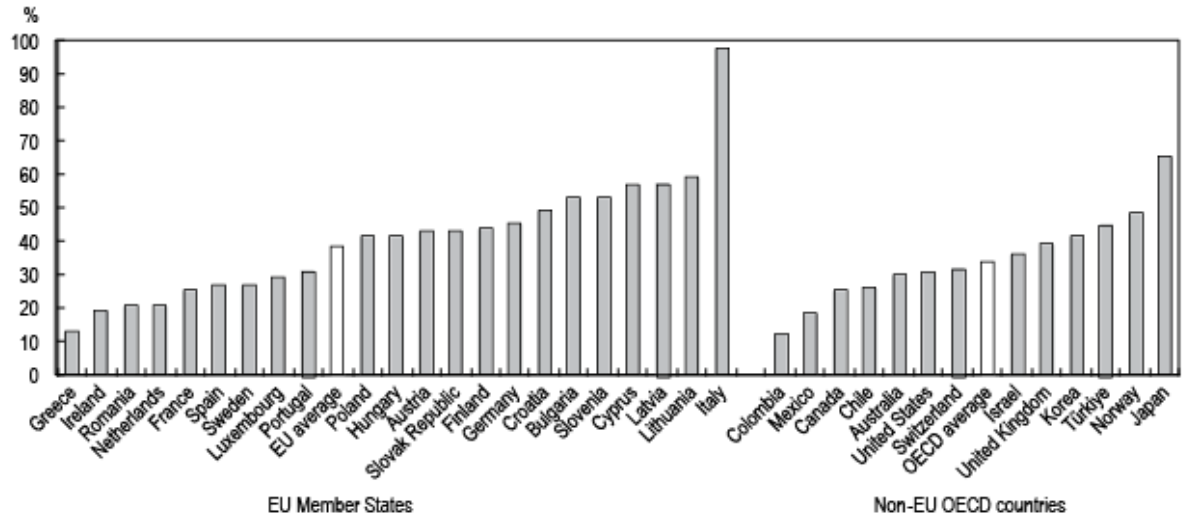

Рис. 1. Відносна кількість "втрачених" підприємств (missing entrepreneurs), 2022 рік.

Джерело: Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (OECD), The Missing Entrepreneurs 2023.

Наразі в Україні немає офіційної статистики щодо розвитку інклюзивного підприємництва. Звісно держава здійснює певні кроки в цьому напрямку (цифровізація державних послуг, зручне та швидке оформлення ФОП-ів, цифрова фінансова звітність, доступні програми комерційного мікрокредитування, велика кількість грантів для нових підприємств, освітні програми, що надають доступ до глобальних ринків, наприклад від Укрпошти, тощо). Але вони не об'єднані в певну візію, в державну програму. Таке об'єднання необхідне для координації зусиль різних державних та комерційних установ, оцінки ефективності всіх елементів програми, пошук нових методів залучення до підприємницької діяльності всіх верств населення.

Економічні вигоди від розвитку інклюзивного підприємництва для держави суттєві і різноманітні, серед них можна виокремити пожвавлення економічної активності внаслідок збільшення кількості нових підприємств, зменшення економічної і соціальної нерівності через залучення до підприємницької діяльності широкого кола людей з різних соціальних груп. Окремо слід відзначити і залучення нових ідей і бізнес-моделей від соціальних груп які до того не приймали активну участь у підприємницькій діяльності. Адже при започаткуванні власної справи потенційний підприємець орієнтується на певну цільову аудиторію яку добре знає і, в більшості випадків, це люди його соціальної сфери, його кола. Тобто жінки будуть створювати нові товари та послуги для жінок, молодь, люди з обмеженими можливостями, іммігранти будуть робити так само. Це веде до більш ефективного задоволення потреб, адже в такому випадку підприємець знає потреби цільових груп, як свої власні.

Також розвиток інклюзивного підприємництва позитивно впливає на економіку регіонів та інфраструктуру, і в цілому підвищує ефективність використання людського потенціалу.

Оскільки концепція інклюзивного підприємництва зачіпає всі верстви та соціальні групи населення, має враховувати їх потреби та особливості, виокремити якийсь універсальний підхід до втілення державної політики щодо розвитку інклюзивного підприємництва вкрай важко, це потребує системного та багаторівневого підходу. Спробуємо окреслити основні напрями його розвитку:

Економічний підхід.

Сутність даного підходу полягає у забезпеченні доступу до фінансових ресурсів для маргіналізованих груп, боротьба з економічною нерівністю через розширення доступу до капіталу. Передусім йдеться про малий бізнес, адже великі підприємства краще організовані, мають власне фінансове плече, часто мають лобі в законодавчій владі та добре вміють відстоювати власні інтереси. Комерційні банки більш схильні кредитувати великі підприємства, які мають виробничі потужності, позитивну кредитну історію і вже сформований збут аніж молодіжні чи жіночі стартапи. Це призводить до вищих відсоткових ставок по кредитам для останніх, що звісно негативно впливає на розвиток інклюзивного підприємництва. Ринковий механізм не в змозі подолати цю нерівність самостійно, реалізацію даного підходу може забезпечити цілеспрямована державна політика та соціальні ініціативи великих комерційних фінансових установ (банків, інвестиційних фондів), а саме:

- мікрофінансування бізнес-ініціатив малозабезпечених верств населення на державному рівні;

- створення спеціалізованих фінансових інструментів для розвитку інклюзивного підприємництва, на кшталт соціальних інвестиційних фондів;

- започаткування державної грантової програми для нових бізнес ідей від маргіналізованих верств населення;

- запровадження податкових пільг для інклюзивних підприємств.

Соціально-орієнтований підхід.

Розвиток підприємництва як інструменту більш глибокої соціальної інтеграції. Інклюзивне підприємництво спрямоване на вирішення соціальних проблем через створення моделей підприємств, які враховують потреби вразливих груп населення. Підтримка підприємств, які наймають представників вразливих груп, підвищують соціальну мобільність.

Інституційний підхід.

Створення нормативно-правових та організаційних механізмів для підтримки інклюзивного підприємництва. Це включає в себе запровадження державних програм підтримки (субсидії, гранти, пільгове кредитування), спрощення регуляторних механізмів для мікро- та малого підприємництва, спрощення бюрократичних процедур для оформлення нових підприємств, уніфікація та цифровізація фінансової та іншої звітності. Створення інкубаторів та акселераторів для соціальних стартапів.

Освітній підхід.

Навчання та розвиток навичок, необхідних для підприємництва, зменшення бар'єрів для входження в бізнес через освіту. Люди можуть мати чудові ідеї для нових підприємств, але без специфічних знань та навичок банально не можуть їх створити. Деякі з цих навичок можна опанувати доволі швидко (бюрократичні процедури, ведення звітності, документообіг), деякі потребують тривалого і фахового вивчення (маркетинг, менеджмент, управління персоналом, тощо).

Необхідно розвивати освітні програми направлені на розвиток підприємницьких здібностей у населення:

- програми підготовки та наставництва для молоді, жінок, людей з обмеженими можливостями;

- розвиток цифрових навичок, що особливо важливо в умовах цифровізації;

- підтримка підприємницької освіти у школах та університетах.

Інноваційний підхід.

Застосування технологій для інтеграції вразливих груп у підприємницьку діяльність, використання сучасних технологій для розширення можливостей доступу до ринків та ресурсів.

- платформи для онлайн-продажів, що дають змогу працювати з будь-якої точки світу;

- використання штучного інтелекту для створення адаптивних рішень (наприклад, для осіб з обмеженими можливостями);

- розвиток екосистем для краудфандингу.

Екологічний підхід.

Залучення інклюзивного підприємництва до вирішення екологічних викликів через інтеграцію екологічної відповідальності в підприємницьку діяльність. Підтримка екологічно

чистих бізнес-ініціатив серед вразливих груп. Використання “зелених” технологій у соціальному підприємництві. Підвищення екологічної обізнаності через підприємницьку діяльність.

Партнерський підхід.

Максимізація зусиль різних секторів для спільного вирішення проблем інклюзії. Поглиблення кооперації між державою, підприємництвом і громадськими організаціями, участь місцевих громад у розробці підприємницьких ініціатив, розробка партнерських програм між корпораціями та неурядовими організаціями. Глобальні ініціативи, спрямовані на розвиток інклюзії (наприклад, підтримка ООН).

Комплексне застосування даних підходів дозволить забезпечити інтеграцію всіх соціальних груп у підприємницьку діяльність, сприяючи сталому розвитку та зменшенню соціальної нерівності. Збільшення кількості підприємств сприятиме розширенню економічної активності та зменшення рівня безробіття за рахунок створення нових робочих місць. Залучення нових людей, які раніше не займалися підприємницькою діяльністю, принесе нові ідеї, спрямовані на забезпечення потреб різних груп населення. Участь у підприємницькій діяльності вразливих груп населення призведе до збільшення їх фінансової незалежності та зменшення соціальних витрат на їх підтримку. Все це сприятиме не тільки економічному відновленню, але і формуванню більш справедливого і гармонійного суспільства.

Звісно слід враховувати реалії, в яких нині перебуває світова економіка і які, на жаль дуже далекі від ідеальних. Пандемія коронавірусу суттєво уповільнила економічне зростання більшості економік світу. Боротьба з її негативними наслідками потребувала значних бюджетних вливань в економіку, що нині призводить до зростання інфляції в багатьох країнах. Великі країни ЄС переживать економічний спад. Нинішня адміністрація найбільшої економіки світу США розпочинає торговельні війни, вводячи імпортні мита для всіх країн світу, що несе хаос на глобальні фінансові ринки та загальну невизначеність. Економіка Китаю також сповільнюється, темпи виробництва падають. Фінансова бульбашка будівельного ринку не призвела до пожвавлення, на яке сподівалась китайська влада. І, звісно, головна світова проблема нині - повномасштабна війна в центрі Європи, що триває вже три роки.

В умовах вторгнення росії в нашу країну, підприємництво зазнає колосального навантаження. Прямі воєнні ризики, значний відтік робочої сили за кордон, періодичний дефіцит електроенергії, ускладнення залучення інвестицій, все це має значний деструктивний вплив на підприємницьку діяльність, а інколи взагалі робить її неможливою. За підрахунками Мінекономіки внаслідок військових дій чисельність робочої сили зменшилась на 2,1 млн, або на 12% і зараз становить 15,2 млн осіб. До того ж близько половини робочої сили є неактивною, не працює і не шукає роботу, що призводить до значного дефіциту кадрів [10].

Також значних втрат зазнав наш енергетичний сектор. За повідомленням прем’єр-міністра Шмигаля, в Україні знищено більше половини генерації, близько 35 ГВт з довоєнних 50 ГВт. Це збільшує виробничі витрати, так як масове застосування дизельних та бензинових генераторів потребує додаткових витрат на пальне та обслуговування. Багато підприємств в таких умовах не в змозі підтримувати власну рентабельність та змушені припиняти діяльність.

Статистика надходження прямих іноземних інвестицій також невтішна, за даними Мінфіна в 2022 році їх обсяг впав на 91% і хоч у 23 році за рахунок активізації підтримки від наших західних партнерів інвестиції значно зросли, в 24 році знову зменшилися на 17% [9].

Після припинення активних бойових дій на умовах стійкого миру або серйозних безпекових гарантій від наших союзників всі окреслені вище проблеми, окрім прямих воєнних ризиків нікуди не зникнуть. Багато українців, які виїхали за кордон сформували нові економічні та соціальні зв'язки в інших країнах. Більшість з них мають роботу, їх діти ходять до місцевих шкіл та вишів. Рівень комфорту життя в Європі вищий за Україну, особливо порівняно з нашими невеликими містами і селами. Нам доведеться прикласти чимало зусиль для того щоб переконати цих людей повернутися і працювати в Україні. Незважаючи на публічні заяви деяких країн про наміри сприяти поверненню наших громадян додому, українці для них дуже цінний ресурс. Працьовиті, переважно освідченні, близькі по культурі та цінностям білі люди, які швидко вчать мову та готові працювати на низькокваліфікованих посадах однозначно дають фору вихідцям з колишніх західних колоній, темношкірим чи мусульманам. Західні країни будуть також боротись за цей ресурс, використовуючи державні програми спрощення отримання громадянства або виду на проживання чи роботу. Одним з механізмів, які сприятимуть поверненню наших громадян додому може стати розвиток інклюзивного підприємництва. Відновлення енергетичного сектору, зруйнованих міст та інфраструктури потребуватиме величезних капіталовкладень і людських ресурсів. Але саме тут і може бути ключ до економічного відновлення України - розвиток та модернізація підприємництва в Україні на інклюзивних засадах.

Висновки. Інклюзивне підприємництво як новий та перспективний інструмент вирішення соціально-економічних проблем суспільства активно використовується розвиненими країнами світу, їх уряди та міжнародні організації систематично оцінюють стан розвитку інклюзивного підприємництва, ефективність програм його підтримки. Публікуються регулярні звіти щодо участі у підприємницькій діяльності маргіналізованих груп, рівності у доступі до капіталу та ринків, існуючих бар'єрів входження у бізнес для всіх груп населення. В Україні цей процес лише розпочинається, формується наукове підґрунтя концепції інклюзивного підприємництва, необхідності його формування та розвитку. В умовах сучасних викликів нам необхідно прискорювати ці процеси, запроваджувати конкретні програми на державному та місцевому рівнях, оцінювати їх ефективність та рухатись у напрямку більш ефективного використання людського потенціалу, зменшення соціально-економічної нерівності та сталого розвитку.

Література

1. Геєць В. М., Бородіна О. М., Прокопа І.В. Інклюзивність як напрям і візія сільського розвитку в Україні: концептуальні засади. Економіка України. 2020. № 11. С. 3-20.

2. Жуковська А.Ю. Наукові детермінанти інклюзивного підприємництва. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2020. Вип. № 25. С 42-48.

3. Красота О.В. Мале підприємництво: економічна сутність та роль у подоланні кризи, Економіка 117/2010.

4. Краус Н.М., Краус К.М., Поченчук Г.М. Становлення «срібного» та кроскультурного підприємництва: гендерний та віковий аспект інституту соціального капіталу. Сталий розвиток економіки. 2025. №2. С. 62-70.

5. Крисько Ж.Л. Роль підприємництва в економічному розвитку країни, Економічний аналіз. 2022 рік. Том 32. № 4.

6. Лопатинський Ю.М., Розвиток малого та середнього інклюзивного підприємництва. Ефективна економіка. 2023. Вип. № 7.

7. Лях О.В., Ляшенко В.І., Кузьменко Н.В. Концепція інституційної підтримки інклюзивного підприємництва на регіональному рівні. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 2. С. 212-232.

8. Міжнародний Політичний Центр ПРООН для інклюзивного зростання (IPCID). URL: https://ipcid.org/

9. Міністерство Фінансів України. Прямі іноземні інвестиції в Україну. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/

10. Міністерство Фінансів України, Міністерство Економіки України. Звіт про пріоритети економічної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання. 2024. URL: https://reformmatrix.mof.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/bila-kniga-ukr-fin.pdf

11. Рєпіна І.М. Європейське інклюзивне підприємництво: прикладні інструменти подолання бідності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції "Європейські студії в Україні: здобутки, виклики та перспективи". 2017. С. 282-286.

12. OECD. The Missing Entrepreneurs 2023. Policies for Inclusive Entrepreneurship and Self-Employment. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-missing-entrepreneurs-2023_230efc78-en.html

13. Shaheen, Gary & Tihic, Mirza & Abdul-Qadir, El-Java. (2011). Inclusive Entrepreneurship. Conference: Society for Disability Studies - At: San Jose, CA. URL: https://www.researchgate.net/publication/267925329_'Inclusive_Entrepreneurship

References

1. Geyets V. M., Borodina O. M., Prokopa I.B. Inklyuzivnist yak napryam s viziya silskoho rozvytku v Ukraini: konceptualni zasady. Ekonomika Ukrainy 2020. № 11. P. 3-20.

2. Zhukovska A.Y. Nakovi determinanty inklyuzivnoho pidpryemnictva. Rehionalni aspecty rozvytku produktyvnyh syl Ukrainy. 2020. № 25. P 42-48.

3. Krasota O.V. Male pidpryemnyctvo: ekonomichna sytnist ta rol u podolanni kryzy. Ekonomika. 117/2010.

4. Kraus H.M., Kraus K.M., Pochenchuk G.M., Stanovlennya "sribnoho" ta kroskulturnoho pidpryemnyctva: henderny ta vikovy aspekt instytutu socialnoho kapitalu. Staluy rozvutok ekonomiky. 2025. №2. P. 62-70.

5. Krysko J.L. Rol pidpryemnyctva v ekonomichnomu rozvytku krajiny. Ekonomichnyi analiz. 32/2022. № 4.

6. Lopatinsky Y.M. Rozvytok maloho ta serednyoho inklyuzivnoho pidpryemnyctva. Efektyvna ekonomika. 2023. № 7.

7. Lyax O. V., Lyashenko V. I., Kuzmenko N. V. Koncepciya instytucijnoyi pidtrymky inklyuzyvnogo pidpryyemnycztva na regionalnomu rivni. Ekonomichnyj visnyk Donbasu. 2018. № 2. P. 212-232.

8. International Policy Center for Inclusive Development. URL: https://ipcid.org/

9. Ministry of Finance of Ukraine. Pryami inozemni investicii v Ukrainu. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/

10. Ministry of Finance of Ukraine, Ministry of Economy of Ukraine. Zvit pro prioritety ekonomichnoi polityky, spryamovanoi na zabespechennya ekonomichnoho zrostannya. 2024. URL: https://reformmatrix.mof.gov.ua/wp-content/uploads/2024/07/bila-kniga-ukr-fin.pdf

11. Ryepina I.M. Yevropejske inklyuzyvne pidpryyemnycztvo: prykladni instrumenty podolannya bidnosti. Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoyi konferenciyi "Yevropejski studiyi v Ukrayini: zdobutky, vyklyky ta perspektyvy". 2017. P. 282-286.

12. OECD. The Missing Entrepreneurs 2023. Policies for Inclusive Entrepreneurship and Self-Employment. URL: https://www.oecd.org/en/publications/the-missing-entrepreneurs-2023_230efc78-en.html

13. Shaheen, Gary & Tihic, Mirza & Abdul-Qadir, El-Java. (2011). Inclusive Entrepreneurship. Conference: Society for Disability Studies - At: San Jose, CA. URL: https://www.researchgate.net/publication/267925329_'Inclusive_Entrepreneurship

Valeriy Osetsky, Dr. Sci. in Economics, Professor.
Taras Shevchenko National University of Kyiv
osetski@knu.ua
Serhii Hrozhyn, economist
Taras Shevchenko National University of Kyiv
serhii.hrozhyn@knu.ua

FORMATION AND DEVELOPMENT OF INCLUSIVE ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES

The article is devoted to the concept of inclusive entrepreneurship as an innovative tool for solving socio-economic problems by involving all segments of the population in entrepreneurial activity, regardless of their age, gender, level of education, social status, access to capital, etc. The main benefits of the formation and development of inclusive entrepreneurship are considered, the current state of development of inclusive entrepreneurship in OECD countries, where regular analytical materials consider the barriers existing in society on the way to entrepreneurship for various groups of the population through the prism of "lost" entrepreneurial potential (missing entrepreneurs). The need for such monitoring in Ukraine, research into the current state of access to entrepreneurial activity for marginalized groups, the formation of programs to support inclusive entrepreneurship at the state and local levels, the creation of objective methods for monitoring their effectiveness, and the involvement of non-governmental and commercial organizations in cooperation are emphasized. The main directions of development of inclusive entrepreneurship, a set of actions in economic, educational, institutional and other spheres that will lead to a reduction in barriers to entry into entrepreneurial activity, increased access to capital for all groups of the population, reduction of economic inequality and more effective use of human potential are outlined. In the context of modern challenges (pandemic and its consequences, full-scale war in Ukraine, trade war initiated by the current US administration), the importance of entrepreneurship as one of the most effective elements of a market economy in ensuring macroeconomic stability and development is emphasized, attention is focused on the main problems and challenges that Ukrainian enterprises are currently facing and the need to find all possible tools to support them, one of which is the development of inclusive entrepreneurship.

Keywords: inclusion, inclusive entrepreneurship, inclusive development, modern challenges.